

**האם לסוכנות הבינ"ל לאנרגיה אטומית
יש הסמכות והיכולת לבדוק הפרות בתחום הגרעיני?**

אפרים אסכולאי

ב-28 באוקטובר, 2007, מתח מנכ"ל הסוכנות הבינ"ל לאנרגיה אטומית (סבא"א) ד"ר מוחמד אלבראדעי, ביקורת על ההתקפה הישראלית על אתר שנחשד ככור גרעיני סורי, ואמר: "אם למדינות יש מידע לפיו מדינה מסוימת עובדת על תוכנית גרעינית, עליהן לפנות אלינו".¹ הוא המשיך וטען כי לסוכנות הפועלת מווינה "יש הסמכות והיכולת לבדוק כל מידע שכזה". לאור ניסיון העבר, טענת ה"סמכות והיכולת" מצריכה בחינה.

למזכירות הסבא"א, הארגון שבראשו עומד ד"ר אלבראדעי, אין הסמכות לבדוק האשמה כלשהי במדינה נתונה אלא אם:

- 1) ההאשמה נוגעת למתקן בפקוח בכפוף להסכם עם המדינה המארחת;
- 2) לסבא"א יש הסכם הפרוטוקול הנוסף עם המדינה האמורה (המעניק לה זכויות ביקורת ופיקוח נוספות);
- 3) המדינה האמורה הזמינה את סבא"א לבדוק את ההאשמה;
- 4) או, מועצת הנגידים של סבא"א אישרה בקשה של המזכירות לקיום ביקורת מיוחדת, והמדינה האמורה הסכימה לבקשה זו. בפעם היחידה שבה ביקשה המזכירות לקיים ביקורת מיוחדת וזו אושרה על ידי מועצת הנגידים, המדינה האמורה (צפון קוריאה) לא נענתה לבקשה. כפועל יוצא מכך, הביקורת מעולם לא יצאה אל הפועל.

המסקנה העולה מתיאור מהלך עניינים זה היא שלסבא"א אין, למעשה, הסמכות לכפות קיומה של ביקורת במדינה חברה בסבא"א, שאינה מעוניינת בקיום ביקורת זו.

באשר לעניין ה"יכולת" שאותה הזכיר ראש הסוכנות בהצהרתו, הרי ניתוח דפוסי הפעולה הקודמים של סבא"א מפרך את טיעונו. יכולת מרמזת על שני דברים: היכולת לחשוף את העובדות, והנכונות לכוון אצבע מאשימה כאשר הראיות מצדיקות זאת. טענות בדבר יכולתה של סבא"א לחשוף את העובדות מופרכות באמצעות הדוגמאות של עירק ולוב, שבהן היה צורך, בהתאמה, במלחמה (מלחמת מפרץ הראשונה) או בפעולה רב-לאומית של היוזמה לביטחון לנושא הפצה (ה-PROLIFERATION SECURITY INITIATIVE) כדי לחשוף תוכניות לפיתוח נשק גרעיני; באף אחת מהדוגמאות לא מלאה סבא"א תפקיד יעיל כלשהו.

גם כאשר העובדות היו ידועות לסבא"א, היא בחרה שלא לצאת בהאשמות בזמן הנכון, בעיקר מסיבות פוליטיות (האמורות להיות משניות כשמדובר במזכירות "א-פוליטית" כביכול). הדוגמה הבוטה ביותר שניתן להביא בהקשר זה היא כשבידי מזכירות סבא"א היו כל העובדות הנוגעות להסתרה האיראנית של תוכניתה הגדולה להעשרת אורניום, ובכל זאת סירבה זו להצביע על איראן כמדינה "שאינה מקיימת" את מחויבויותיה בכל הקשור לאמנה לאי הפצת נשק גרעיני. במשך שנים, כל מה שהייתה מוכנה לומר הוא שאירן "מפירה" את מחויבויותיה, מונח שלא חייב את העברת הסוגיה למועצת הביטחון של האו"ם. סבא"א מודעת היטב למתקנים ולפעילויות באתרים שונים ברחבי איראן, אך מסרבת אפילו לנקוב בשמם שכן אין לה שום סמכות לבדוק אותם ולפקח עליהם.

עניין זה מביא אותנו לנושא אחר אך קשור, התעקשותו של ד"ר אלבראדעי כי לא הובאו לידיעתו "ראיות קונקרטיות כלשהן" המצביעות על תוכנית נשק איראנית סודית.² אלמלא היה הנושא רציני כל כך, היינו צוחקים. בהתחשב בהסטוריה של הולכת השולל, העמדת הפנים והסתרת הפעילויות והמחסומים שהציבה איראן בפני הבודקים, הרי שזו נאיביות לשמה להסתמך על מה שראש הסוכנות הבינלאומית לא ראה כעדות למה שאינו קיים. וניתן לסלוח למי שאינם נמנים עם תומכיו המובהקים של מנכ"ל הסוכנות, השואלים מה, למעט מראה עיניים של כלי נשק מבצעים יוביל אותו להודות, כי יש אכן אפשרות שאיראן נמצאת בעיצומו של תהליך בניית יכולת גרעינית.

¹ www.reuters.com/article/worldNews/idUSN2844276720071028?pageNumber=2

² www.bloomberg.com/apps/news?pid=20601087&sid=af5CCgmyvQQg&refer=home

ד"ר אלבראדעי העריך בנוסף כי איראן נמצאת עדיין במרחק של כמה שנים מ"יכולת ייצור פצצה גרעינית". לאור העובדות הטכניות כפי שדווחו על ידי ד"ר אלבראדעי עצמו למועצת הנגידים שלו ולמועצת הביטחון, כלל אין זה ברור למה מתייחס המנכ"ל. "יכולת ייצור פצצה גרעינית" פירושה העשרת מספיק אורניום באיכות גבוהה המתאימה לשימושים צבאיים והרכבת יתר המרכיבים החיוניים. ייתכן שזה בסמכותה של סבא"א לקבוע האם הדרישה הראשונה מולאה, אך אין לה כל דרך לבדוק את הדרישה השנייה. למעשה, סבא"א דיווחה על התקדמות איראנית בהעשרת אורניום, ועל כמויות ראשונות שהולכות ומצטברות. במובן זה, הפוטנציאל לייצור נשק גרעיני מתקדם והולך.

עם זאת, יכולת לייצר נשק גרעיני היא בכל זאת עניין של תהליך ולא של מצב, וניתן לעצרו, גם אם רק באמצעות מאמץ אוניברסלי אינטנסיבי. טוויית עסקאות בין שחקנים בזירה הבין-לאומית וניסיון לשכנע ולפייס את איראן בוודאי שלא ישיגו את המטרה המבוקשת. אם ד"ר אלבראדעי מעוניין באמת למנוע מאיראן להפוך למעצמה גרעינית, עליו להתחיל בדיווח מדויק ואמין, במקום לשמש קצין שיפוט הנחוש לשמר את הסטטוס של איראן כחפה מכל הפרה אלא אם כן ועד שאשמתה תוכח "מעבר לכל ספק סביר". יותר מדי מונח על כפות המאזניים מכדי שניתן יהיה להשלים עם התנהגות שכזו. בבית משפט רגיל יכול נאשם לצאת לחופשי ולהפוך לסכנה, ולהמיט נזק אמיתי אך לא אנוש על החברה. אך ההשלכות האפשריות של איראן גרעינית המהווה איום לאזור ולעולם כולו הן חמורות פי כמה, ולפיכך נדרש ד"ר אלבראדעי לאמץ גישה שונה ותוקפנית יותר.